

תקופת האחרונים

גם בתקופה זו לימוד הבבלי מצוי יותר מלימוד הירושלמי, וכן העיד הר"ש סיריליאנו (בהקדמתו לירושלמי): "עוד לא מצאתי בדורי חכם בקי בירושלמי". לכן, לעיתים אנו מוצאים שכמה מדברי האחרונים, מחלוקותיהם וחקירותיהם מפורשות כבר בירושלמי, אלא שהם לא הכירו את דבריו (דן בזה והביא לזה דוגמאות בספר המידות לחקר ההלכה במבוא פ"ט אות יב).

ה. מפרשי הירושלמי

הפירושים הקדומים

כבר בתקופת הראשונים חוברו פירושים לירושלמי, מרבי יהודה בר יקר שהיה מרבתינו של הרמב"ן (שו"ת הרשב"א סי' אלף תקל"ג) ומרבי יצחק הכהן תלמיד הראב"ד (מאירי בפתחה למסכת אבות). אך אלינו לא הגיע שום פירוש מהראשונים בשלמות, אלא רק מהאחרונים, וגם הם מעטים הרבה מפירושי הבבלי (חומת ירושלים שער א. יוצאת מן הכלל הזה היא מסכת שקלים שעליה כן נמצאו פירושי ראשונים).

עם תחילת תקופת האחרונים כתבו כמה פירושים לחלקים מסוימים בירושלמי. הפירושים הראשונים היו על אגדות הירושלמי בלבד, כגון עין יעקב ויפה מראה, שמטרתם העיקרית אינה פירוש לירושלמי אלא ליקוט אגדות מהבבלי, מהירושלמי ומהמדרשים, ופירושם. הסיבה לכך היא שבאותה תקופה הרבו לעסוק במדרשים ובאגדות.

אחרי גירוש ספרד והעלייה לארץ ישראל, החלו חכמי ארץ ישראל לעסוק במצוות התלויות בארץ, וקמה התעוררות ללימוד סדר זרעים בירושלמי (שהרי על סדר זה אין בבלי). בתקופה זו נכתב הפירוש הראשון שהגיע אלינו על מסכתות שלמות, והוא פירושו של ר' שלמה סיריליאנו על סדר זרעים ומסכת שקלים (שנדפס בירושלמי בסוף המסכת). אחריו כתב פירוש ר' אליעזר אזכרי (בעל החרדים), שגם פירושו הוא על כמה מסכתות מסדר זרעים ושקלים (פרקי מבוא לספרות התלמוד עמוד 525).

ר' דוד הדרשן מקראקא כתב על כל הירושלמי פירוש שמכונה "הפירוש הקצר" (הקדמה לירושלמי המהדורה הישראלית הוצאת פרדס), והוא ליקוט מספר הראב"ה, יפה מראה ומסורת תלמוד ירושלמי (אוצר ישראל ערך תלמוד), והגהות שהוא הגיה את הירושלמי ע"פ נוסחת הבבלי (קובץ מרחבים ח"ג עמוד 227). ראוי לציין כי במשך למעלה ממאתיים וחמישים שנה (ה'שס"ט-ה'תרכ"ז [1867-1609]) הוא היה הפירוש היחיד שנדפס על הירושלמי (בשולי העמוד), אך מאז שהדפיסו את הפירושים האחרים השמיטו את פירושו, משום שהפירושים החדשים מאריכים ומבארים יותר ממנו.

הפירושים החדשים

לפני כשלוש מאות שנה התגבר לימוד הירושלמי בארצות אשכנז, ומתקופה זו נכתבו המפרשים המפורסמים יותר, שנלמדים עד היום, והם: